

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 2, BEOGRAD, UTORAK, 18. JUL 2006.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; Grafičko oblikovanje: Olivera Batajčić; E-mail: beton@danas.co.yu

MIXER

Piše: Branislav Jakovljević

ZAKLETI BORAC PROTIV KRAJA ISTORIJE

Čosić posle Hegela

TUMOR FILOZOFIJE

Svojoj bogatoj karijeri u kojoj se oprobao kao mladi poljoprivredni tehničar, gerilac, političar, pesnik, urednik, književnik, politički komentator i predsednik države, Dobrica Čosić je nedavno dodao i zvanično filozofa. Devetog juna otvorio je 18. Kruševačku filozofsko-književnu školu govorom „Srpsko pitanje – pitanje istine“. Raskoračen između književnosti i filozofije, prvi deo Čosićevog naslova („Srpsko pitanje“) upućuje na njegovu dugogodišnju književničku aktivnost, dok drugi deo („pitanje istine“) nesumnjivo pripada polju filozofije. U ovoj „besedi“, kako je Politika umiljato nazvala Čosićev istup, on nije rekao ništa što već nije ponovio više puta u poslednjih petnaestak godina. Ono što je zaista novo to je činjenica da su njegova razmišljanja sada i zvanično dovedena pod okrilje filozofije. Tako je Srbiji, u razmaku od svega nešto više od dve nedelje, pored državne samostalnosti nametnut i ovaj filozof. Ovo nikako nije koincidencija, jer se Čosić u svojoj „besedi“ trudi da pokaže kako je njegov marš kroz institucije, od narodnog poslanika u Titovoj Jugoslaviji do predsednika Miloševićeve Jugoslavije, zapravo bio deo jednog većeg filozofskog projekta. Taj projekat bio je usredsređen na ideju države. Čosić je filozof države i državni filozof. U njemu, promišljanje države i državno mišljenje postaju nerazdvojivi. Kao posledica javlja se čudno mešanje gledišta filozofa kao mislećeg subjekta i države kao istorijskog subjekta.

ČOSIĆEV MARŠ KROZ INSTITUCIJE BIO JE ZAPRAVO DEO JEDNOG VEĆEG FILOZOFSKOG PROJEKTA

Kakav je, dakle, Čosić filozof? Sudeći po tome na koje se filozofe poziva u svom izlaganju, nameće se utisak da je u njegovom slučaju reč najpre o jednoj samonikloj filozofiji koja se zatim razvija u jednu eklektičnu misao. Kao što smo videli, Čosić se prvo, s najviše detalja i najviše uživanja, poziva na sebe. Pored „predavača s Kolarčevog narodnog univerziteta“ u njegovom se govoru od filozofa pominju još Hana Arent, Karel Kosik i Georg Fridrih Hegel. Tu su još i ruski književnik Aleksandar Solženjcin, kao i poljski teatrolog Jan Kot. Pominju se i imena novinara i prijatelja. Ono što je zajedničko za ovu neujednačenu skupinu jeste to što ih Čosić uglavnom potiskuje na margine svog teksta. Ako se ograničimo na filozofe, videćemo da se on poziva na Kosika tek da potkrepiti snagu svoje tvrdnje da je postkomunističke države zahvatila „kriza naroda“, ne upuštajući se u to šta je navelo češkog kritičara vulgarnog marksizma da dođe do ove ideje. Čosić takođe priziva u pomoć Hanu Arent tek radi efekta: pošto utvrdi da je

„naš životni zadatak da ‘činjeničkim istinama’ poreknemo ‘organizovano laganje’ o Srbima“, Čosić u zagradi navodi poreklo fraza koje je stavio pod navodnike. „Koristim“, kaže, „sintagmu Hane Arent“. Najpre bezbedno zatvorena u zagradi, a zatim svedena na sintagmu, Arentova je dvostruko marginalizovana, demontirana, svedena na ulogu potpore i poštapalice. Njena sintagma je stavljena pod kontrolu i upotrebljena u vrlo uske svrhe, bez ikakve šanse da se razvije i nekako prizove ideje same Hane Arent o ličnoj i kolektivnoj odgovornosti, ili, ne daj Bože, o sudnicama u Nirnbргу i Jerusalimu, tim istorijskim i pravnim pretečama Tribunala u Hagu. Dok Arentovu Čosić svodi na puku sintagmu, lišavajući je izvornog konteksta i utapajući je u svoj tekst, Hegelu on dodeljuje potpuno drugačije mesto. Hegel ne zaslužuje ni marginu, ni zagrade, ni navodnike. Hegel ne služi samo za ukras: on je dinamo dramatičnog preokreta u samom zaključku Čosićeve „besede“. Pošto utvrdi da je Srbija odvajanjem Crne Gore dotakla samo dno, Čosić pravi filozofsku piruetu i, oslanjajući se na (ili odskačući od) stožera moderne filozofije, zaključuje da sve što je zateklo Srbiju poslednjih godina „nisu samo zla i nesreće“, nego i „potvrda one Hegelove filozofeme da zlo rađa i dobro“.

Dakle, ne sintagma nego filozofema. I to ne samo filozofema, nego „ona ... filozofema“. Kako razumeti ovu, blago rečeno, krajnje neobičnu upotrebu termina koji označava filozofsko učenje ili sistem. Ako je reč o „onoj“ filozofemi, da li to znači da Hegel ima više filozofskih sistema, od kojih je jedan krajnje banalan, da zlo rađa dobro? Pre će biti da se kod Čosića podrazumeva da je „filozofema“ nešto kao sastavna jedinica nekog većeg sistema, neka vrsta filozofske foneme. Strukturalno, -eme je završetak reči kojim se okončava niz pojmova iz oblasti lingvistike, leksike i gramatike, kao što su morfema, leksema, grafema. Filozofema ne pripada ovoj grupi reči, niti je etimološki formirana dodavanjem nastavka -eme. Našeg filozofa zbunjuje sličnost tog nastavka sa nastavkom –μα (-oma) u reči φιλοσόφημα, koja sadrži konstelaciju značenja, od logičke demonstracije ili silogizma, do filozofske doktrine. Nastavak -oma se sreće u medicini mnogo češće nego u filozofiji i to najviše u leksikonu tumora, kao što su sarkoma, karcinoma, lipoma, melanoma. Ma kako se trudili da izbegnemo medicinske metafore, „ona ... filozofema“ se uspostavlja kao podivljalo tkivo na telu Hegelove filozofije. Ona kao kancer preuzima organizam i crpi iz njega životnu snagu. Ovde nije reč o tome da je Čosić filozofski polupismen i sklon greškama koje se tiču detalja. Ma, koga briga za razliku između lipome i lekseme kada je u pitanju opstanak nacije? Reč je zapravo o nečemu mnogo pogubnijem: o jednoj vulgarizaciji Hegela koja ima vrlo precizne istorijske i ideološke koordinate.

Dok se Čosić poziva direktno na Hegela tek u samoj završnici „besede“, čitava problematika odnosa između naroda, istorije, države i civilizacije zasniva se na izvesnom čitanju nemačkog filozofa. Ono što je Čosić naučio i prihvatio iz Hegelove filozofije istorije jeste da istoričnost naroda ima čvrste i jasno definisane granice. On strahuje ne samo za opstanak srpske nacije, već i za njenu istoričnost. Već na samom početku on se jasno i glasno pita: „Jesmo li mi Srbi istupili iz istorije?“. Ova briga za istoričnost pomalja se još dva puta: najpre kroz razmetanje neologizmom „razistorija“ kojim Čosić, pomalo pe-

snički i pomalo filozofski, označava pojam rušenja postojećeg i istupanja iz lige istorijskih naroda i na samom kraju govora, u pozivu Srbima da „se pribere moć, osvestimo istinama, zatrajemo kulturom“ i ponovo „se uspostavimo kao slobodarski, moćan i istorijski narod“. Ova zamišljenost nad granicama istorije nije od juče. Dobrica je, kao dobar nacionalni radnik, uvek brinuo oko granica Srbije, a nad granicama istorije ozbiljno se zamislio još krajem devedesetih, kada je u autorskom tekstu za filozofski magazin Nedeljni telegraf zaključio da je srpski narod doveden „do samog ruba istorijskog ponora“. Ideja o granicama istorije potiče od Hegela.

DIJALEKTIČKA ZAGONETKA

Ukratko rečeno, u delima kao što su Filozofija istorije i Uvod u filozofiju istorije, Hegel poistovećuje granice istorije s granicama racionalnosti, države i prava. Šta je izvan granica tako zamišljene istorije? S jedne strane, Hegel postavlja donju granicu istorije u prirodi, odnosno u stanjima ljudske svesti i ljudskog društva koja se nalaze najbliže prirodi. Tu spadaju razni oblici „divljaštva“, ali i primitivni oblici državnosti, kao što su „orijentalne despotije“ u kojima je slobodan samo vladar. Prema Hegelovoj filozofiji istorije, država kao materijalizacija razuma ispravlja prirodu i u nju uvodi red i cilj, a prirodnu slobodu zamenjuje ljudskom slobodom koja svoje najviše ostvarenje dobija u zakonima. Prema tome, svaka vrsta nedržavnosti spada u predistoriju, tako da ima primera velikih civilizacija, kao što je Indija, koji ne spadaju u istorijske narode. Ovde susrećemo jedan krajnje evrocentričan pogled na svet i istoriju. On se gotovo isključivo tiče prostora i ako se zadržimo na njemu ostaćemo na jednom površnom razumevanju Hegelove filozofije istorije. S druge strane, postoji niz indikacija da je za Hegela gornja granica istorije tesno vezana s njegovim shvatanjem vremena. Na primer, njegova napomena da su „periodi sreće prazne stranice istorije“ upućuje nas na samu srž Hegelove filozofije, na ime na dijalektički pokret koji se oslanja na princip negacije u svemu postojećem. Samo ono što može da izdrži svoju sopstvenu oprečnost učestvuje u stvaranju vremena, odnosno istorije. Vrlo je važno napomenuti da se dijalektička negacija ne razvija u vremenu, već u trenutku, i da time postaje izvorisem vremena. Najpronijljiviji i najuticajniji tumač Hegela u dvadesetom veku, Aleksandar Kožev, već krajem četrdesetih iz ovog čvorišta dijalektike i vremena izveo je tezu o kraju istorije. Prema ovoj tezi, kraj istorije moguće je misliti kao razrešenje dijalektičke oprečnosti u jednom stanju ostvarene slobode. Dosledno Hegelu, ovo ostvarenje slobode moguće je samo u državi koja je potpuno istorijska. Svakom iole pažljivijem čitaocu jasno je da tezom o kraju istorije Kožev (ili, ako će to usrećiti slavjanofile, Koževnikov) uspostavlja jednu dijalektičku zagonetku.

Čosić je u stanju da prihvati i razume prostorog Hegela, Hegela geografa, Hegela – apologetu devetnaestovekovne Države sa svojom birokratijom i imperijalističkim ambicijama. Država je stvar poseda u prostoru i svaki istorijski uspeh overava geometar. Kroz Čosićeve istupe tokom poslednjih petnaestak godina postajalo sve jasnije da je za njega Jugoslavija oduvek bila Srboslavija, ili kako je on to imao običaj da kaže u uvijenoj (filozofskoj?) formi: ona je bila „istorijska svest srpskog naroda“. Čosić podme-

će svoje površno shvatanje Hegela kao „istorijsku svest srpskog naroda“ prema kojoj u državi sve biva manje važno od prostora. Ovo tupavo shvatanje države sigurno nije kapital s kojim je Srbija ušla u Kraljevinu SHS. Taj kapital ogledao se u demokratskim tradicijama i institucijama. Može se reći da je Čosić proveo svoj celokupni radni vek na sistematskom razaranju tog kapitala. Ovo razaranje bilo je i biva praćeno proizvodnjom krajnje sumnjivih i neproverenih vrednosti koje su vremenom postale prihvaćene kao opšta mesta. Preveliki broj Srba su Srbi samo utoliko ukoliko misle Čosićevom glavom. Odakle dolazi ta pogubna misao, to divlje meso duha, koja se uporno izdaje za misao čitavog jednog naroda? Hegelovska nit nas sigurno vodi ka njenom izvoru.

Usredsređen na najbukvalnije i najprostije pojmove prostora, Čosić je potpuno nesposoban da shvati Hegelovu filozofiju vremena, a samim tim srž njegovog dijalektičkog shvatanja istorije. Od početka devedesetih kroz Čosićeve javne istupe proteže se dvojni pristup istoriji. S jedne strane, on je zabrinut zbog mogućeg istupanja srpske države iz istorije. S druge, on pokazuje vrlo malo strpljenja za ideju o kraju istorije. U tekstu za Nedeljni telegraf iz 1999. godine on iznosi svoje kvazi-eshatološko viđenje kraja istorije kao nestanka „tragičnih predrasuda i obmana“. Postoje jasne indicije da u njegovim privatnim razmišljanjima, kao i u razgovorima sa intimnim prijateljima, kraj istorije izaziva mnogo više žuci. U presretnom telefonskom razgovoru s Radovanom Karadžićem on tvrdi: „Ovde radi istorija. Pojavila se jedna teorija u filozofiji: kraj istorije; to su počele neke budale da šire...“. Da, pojavila se pedesetak godina ranije, u jeku hipertrofije hladnoratovske države. Ovde po ko zna koji put srećemo Čosića koji, vodeći se socio-realističkim priručnikom iz stilstike, blati i omalovažava sve ono što je nesposoban da razume. Takođe, on se predstavlja kao anti-filozof i samozvani pokretač istorije. „Ovde radi istorija“: njegovo jezivo trljanje dlanova nad vatrom koja proždire sela i gradove jasno ukazuje na koji način se ovaj filozof služi Hegelom. U nizu Čosićevih govora ili „beseda“, od početka devedesetih pa do ove poslednje, njegovo ubogo shvatanje dijalektike istorije kao „filozofeme“ o zlu koje rađa dobro pojavljuje se isključivo na samom kraju izlaganja. Tu zapravo nije reč o filozofskom, već o dramaturškom principu. Taj princip Čosić je otkrio još pedesetih i njega se drži k'o pijan plota. Korčagin mora da dođe do samog dna beznađa da bi se vinuo u pobeđu. Isto važi i za jastrebačke partizane: sunce je daleko, ali ono dolazi samo posle mrklog mraka. Dakle, živeo mrak!

Dijalektička zagonetka Aleksandra Koževa odnosi se, između ostalog, ne samo na Hegela, nego i na njegove vulgarizatore u Koževljevoj bivšoj domovini. Kraj istorije je i kraj politike. Za Čosića to je ujedno početak političarenja. Njegova uporna kritičnost prema onome što on naziva „stranke“, kao i njegovo uporno odbijanje svakog (sem, avaj, najgoreg) političara počiva na njegovoj dubokoj ukorenjenosti ne u srpskoj kulturi i istoriji, već u jednoj post-političkoj, politikantskoj kulturi, kulturi koja poznaje samo „dijalektiku“ blaćenja i ulizivanja, kulturi dvorskih spletki, tajne policije i noćnih pogubljenja. Ovo vulgarno hegelijanstvo odlikuje se militarizmom duha. U filozofiji, njegovo ime je doktrinarni istorijski materijalizam. U književnosti – socrealizam. U politici – staljinizam. ■

CEMENT

Piše: Vesna Jovanović

PRIJATELJSKA UBEĐIVANJA

Dobrica Ćosić, *Prijatelji*,
Narodna knjiga, Politika, Beograd 2005.

„Prijatelji su me ubedili da mogu da se posvetim književnom radu”, reči su Dobrice Ćosića koje čitamo na koricama njegove poslednje knjige *Prijatelji*. Korice su ilustrovane slikom Damjana Đakova istog naziva – *Prijatelji*. Doduše, ljudske figure na slici Damjana Đakova nemaju lice, povezane su nekakvim labavim, dugačkim konopcem i odevene u identična poslovna odela veoma jarkih boja: roze, crveno, zeleno. Teško je otići se utisku da nije reč o predstavi lažnih prijatelja. Čitalac će razumeti da uvek ozbiljan, gotovo tmuran Dobrica Ćosić ne može biti odgovoran za takve šarene korice svoje knjige. Knjigu je priredila njegova kćerka Ana Ćosić – Vukić na osnovu piščevih zapisa. Ćosićevo je bilo da piše, da se priseti svojih prijatelja i njihovih života u „nesrećnoj Srbiji”. Antonije Isaković, Oskar Davičo, Mihailo Marković, Ljubomir Tadić, Momo Kapor, Mića Popović, Jovan Rašković, Petar Džadžić, kao i manje poznata imena iz piščevog zavičaja... neke su od ličnosti koje Dobrica Ćosić drži za svoje prijatelje, te sumira i opisuje ta prijateljstva, pomenute ljude i sebe u „toku istorije”, posvetivši svakom od njih po jedan zapis.

Verovatno su i oni koji se dive Ćosićevom delu i oni koji ga milosrdno, odnosno nemilosrdno, optužuju očekivali da pročitaju nešto što pisac, često nazivan i „ocem nacije i ocem prve Srbije”, do sada nije rekao. Pun životnog iskustva iz 20. veka, bivši predsednik jedne države, čovek koji se 2004. oprostio od javnog života knjigom *Kosovo*, možda je ovim tekstovima, pisanim uglavnom tokom poznih godina u formi dnevničkih zabeleški, mogao da nas uputi na još neki trag koji bi svedočilo o tome kako se „sve dogodilo”. No, Ćosić nam je samo još jednom objasnio koliko je poguban 20. vek bio za srpski narod, ko su prljavi krivci i kako su zla vremena u Srbiji, pa i u čitavom svetu, uticala na sva njegova prijateljstva. Drugim rečima, kada otvorimo korice oslikane „lažnim prijateljima”, pročitamo nešto o pravim prijateljima Dobrice Ćosića i sve saberemo, shvatićemo da smo najviše saznali o neprijateljima Srbije i napaćenog joj naroda.

ĆOSIĆ NAM JE JOŠ JEDNOM OBJASNIO KOLIKO JE POGUBAN 20. VEK BIO ZA SRPSKI NAROD

Zapisi o intimnim prijateljima ispresecani su ledenim frazama kakve smo najčešće slušali u informativnom programu RTS-a devedesetih godina (...hrvatski, slovenački, makedonski i muslimanski nacionalisti i secesionisti uz pomoć Kolove i Genšerove Nemačke, Evropske zajednice i Bušove i Klintonove Amerike razbijaju Jugoslaviju...obnavljaju ustaštvo...izazivaju ratove...). Ćosić sudi da je značaj filozofa Mihaila Markovića umanjeno zahvaljujući intelektualnoj grupaciji „antinacionalističke”, sorosevske, u biti lumpen-inteligencije. Takvi delovi rečenica, grubo „ušiveni” u tekst koji je već pisan stilski siromašnim i patetičnim jezikom, teško nas mogu ubediti u iskrenost opisa prijatelja i prijateljstva. Predočena su nam samo čvrsta ubeđenja Dobrice Ćosića o krivici Zapada, domaćih izdajnika i o postojanju nekakvih pojmova iz stereotipnog rečnika političara u predizbornoj kampanji („veliki i tragični naraštaj srpskog naroda”, „srpska patnja”, „licemerna demokratija”).

Pored pomenutih suvoparnih i ideoloških fraza kojima knjiga obiluje i koje remete stil naivnog srednjoškolskog pismenog zadatka koji dominira u svim zapisima („Te noći smo utemeljili prijateljstvo do groba”, „Kao penzioner uživao je u golubovima, dok nije ponovo zavoleo jednu ženu s kojom je nekada previjao ranjene partizane”), nalazimo opšti sentimentalni ton prisećanja. Uskraćeni za zanimljive detalje u opisu sukoba i razilaženja s prijateljima, susrećemo se sa idealizovanim ljudskim portretima (Krista Đorđević, Tila Jovanović), dok je sve negativno što se događalo u prijateljskim odnosima najčešće prikazano kao tužna posledica zlih istorijskih prilika kojima ljudi podležu (razlaz sa Oskarom Davičom).

Kako u impresumu knjige ne nalazimo ime lektora, pitamo se da li je Mirjana Vasiljević, vredna lektorka gotovo svih piščevih spisateljskih poduhvata, radila i na ovim tekstovima, ili čitamo redove pravo iz pera pisca, bez naknadnih pomeranja reči i slova (*Od Altamire, valjda, nikada kao danas, slikari se nisu toliko trudili i zloupotrebljavali zbog svoje osobenosti i samobitnosti, a ipak, sve smo teže i samo iz velike ljubavi u stanju da ih zapamtimo...*). Kakav god da je odgovor, sumnjamo da bi i najbolja lektura teksta uspeła da nas liši utiska: čitalac koji nije upoznat sa činjenicom da je Dobrica Ćosić pisac, teško da bi to mogao pretpostaviti na osnovu stila i jezika ove knjige.

Ćosićevi *Prijatelji* liče na komesarske beleške jednog od učesnika rata i ideologa srpske političke scene druge polovine 20. veka, koga su davnih dana „prijatelji ubedili da može da se posveti književnom radu”. Da je reč o pravim prijateljima, oni bi mu svakako savetovali da se ostavi *ćorava književna posla* i posveti se vinogradarstvu, na primer. Ili je možda takvih i bilo, ali oni nikada nisu zadobili milost uobličenja. ■

Piše: Saša Ćirić

ERAZMOV TROŠNI VAVILON

Miro Vuksanović: *Semolj zemlja*, Filip Višnjić, 2005.
NIN-ova nagrada za najbolji roman 2005.

Knjiga kojom se niko ne bi (za) bavio da nije dobila NIN-ovu nagradu, deo megalomanskog projekta sumnjivih poduka i jezičkog zauma, učena erazmovska maškara kojom se stiče carstvo akademske večnosti a čitaocima plazi jezik.

TUŽNA OPOMENA

Miloradu Paviću (*Roman kao država*, Plato, 2005.) su dokono entuzijastički kompjuteraši izračunali da za 47 odrednica romana – rečnika o izgubljenom narodu Kaspijskog basena, dostaje 2,5 miliona načina čitanja. *Semolj zemlja* Mira Vuksanovića je „azbučni roman o 909 planinskih naziva”, i samim tim svojim numeričko-leksiko-

grafskom kapacitetom, 19,34 puta 2,5 miliona podesniji za, malo je reći lepezu (za nekoliko biliona lepeza) čitanja. To je prvo od nekoliko preimućstava tzv. enciklopedijskog modela romana, koje donosi sam model kao modla nezavisno od smese koja će u nju biti u-metnuta. Obaveza konvencionalne linearnosti biva ukinuta, čitalac se čini odgovornim za sklapanje teksta i njegovog smisla, jednosmerna klepsidra čitanja postaje lavirint u kome se čitalac i tekst međusobno traže. Tako vele model i teorija.

Daleki uzor savremenog srpskog enciklopedijskog romana, od *Hazara* do *Semolja*, bio je koncept Vukovih Riječnika. Kao ni Vukov Riječnik, poludefanzivno oružje u borbi da se govoru „govedara

o opančara” priskrbi dostojanstvo nauke i kulture, ni Pavićev ni Vuksanovićev roman nisu „čiste tvorevine”, lišene što namere autora što sugestija delova teksta da progovore o nečemu o čemu forma romana i tehnika pripovedanja čute, ili su bar značenjski indiferentne. U Pavićevom slučaju reč je o nestanku čitavog naroda koji je najpre izgubio svoju veru, u Vuksanovićevom o prikupljanju i građenju novih reči u kojima se ogleda kolektivni duh naroda naizgled nepostojećeg zemlje. Pretenzija koja može biti romansijerski legitimna ali koja se obično u intervjuima pisca i tumačenju kritičara ignoriše ili stavlja daleko iza inovacija forme, koje kod Vuksanovića zapravo i nema.

Dakle, kada je reč o umnožavanju broja čitalačkih upada u tekst, koji prividno delo čine „otvorenim” i beskrajno bogatim, posredi je teorija puke kombinatorike ispražnjenih segmenata romana, koji ipak u osnovi funkcioniše na principu analogija i srodnosti motiva. Kako je Vuksanovićev roman bez likova, pojava ili postupaka koji bi ga iznutra integrisali, to je posebno reč o kompoziciji *Semolja* kao vrsti providnog i prostog trika: pojmovi su poređani po azbučnom redosledu, uneto ih je 909 (bez crte), a moglo je i 99 i 666 i 02 i ništa. Brojčanu proizvoljnost prati autorovo igranje na sigurno: „enciklopedijski model” ili „leksikografska paradigma” romana gotovo da imaju kulturni status kod p.m. kritičara, i onih koji vole da se tako osećaju, barem do promene glavnih igrača. Ako je roman-rečnik 1984.-e bio istinska novina i planetarni hit, 2005./6.-e samo je trajala nekadašnje senke, neinventivno rutinstvo i autorov okasneli lični renesans. Otuda ništa od zilion načina čitanja, jer da je puko umnožavanje nešto dobro samo po sebi, masturbacija bi bila neprikosnovena vrlina. Ovakvo zadovoljstvo je samo autorsko, i možda, ponekog člana žirija.

SUSREŠE SE U VJEČNOSTI

Način pripovedanja u *Semolju* je raznolik: pored klasične neutralne pripovedi u trećem licu, dominiraju neposredna obraćanja i dijalog. To ukazuje i na posebnu naratološku enciklopedičnost ovog romana: demonstrirati različite pripovedne modele u čijoj osnovi stoji imperativ oralne kulture.

U tom smislu, *Semolj* označava podršku prozi govora koji se oblikuje u regionalnim novoskovanim arhaizmima. U tom grmu, posle inovativne forme, leži drugi plavi zec recepcije *Semolja*. Jezička starina, (starija i lepša) koju kuje Miro, taj plemeniti materijal iz nedara naroda i zavičaja, predstavlja čist zaum, barokno preobilje hermetičnih izraza koje se sa svakom stranicom umnožava geometrijskom progresijom, baš kao i načini čitanja, a čitalac ostavlja u trajnom neznanju i zbunjenosti: čemu to služi, a još uz to je i dosadno. Insistiranje na „lingvističkoj” i „leksikografskoj” vrednosti jezičke građe *Semolja* jeftina je doskočica kritičarskog uma. Što se krivo rodi, rekli bi Semoljčani, ne pomože mu ni savremena medicina uslužne hermeneutike.

Otuda *Semolj* nije samo nepročitana knjiga. To je knjiga koja ne može da se pročita. Ona je nalik vrljetima čija je imaginarna projekcija – ne da na se tuđinu i okupatoru, neprevodiva i nerazgradiva drugim smislom, krš zauma i ponosa, kaplja esencije za zablju vječnosti. Poštovani čitaoci, nemojte se jediti ako ne stignete k svome cilju, jer čitanje *Semolja* put je kojim se rede ide; on je za bogove (posvećene kritike), heroje (izdavače) i mučenike (piščeve prijatelje). *Semolj* je projekat za večnost na horizontu čijeg beskrajja će se jednom radosno susresti Tvorac (sveta) i Autor (*Semolja*). Posebnu poslasticu čini igrivi duh i metatekst *Semolja*. („Nja, nja... ti ga nja! *Nije tiganja*.”, odrednica „Njanjara”; na „Ajlovini” (nepoznati netko) plaši se „zmije i umovanja”, jer zmiju može ubiti „žitkim prutom”, ali umovanje nije u stanju. „Ajman” je „pun i petoslovan” (razumeli ste, reč je o reči sa pet slova, iz nekog razloga punoj nečim). Poslednji belanac šlaga ove poslastice jesu česte dijaloške partije anonimnih sagovornika, kojima tekst dobija na dinamici a čitalac na relaksaciji. Zaum je očuvan, a intertekst prizvan: pa to su Liki i Poco, Beketovi, utekli na slobodnu teritoriju gore crne koja nikad neće biti neovisna. Vrcavost mumlavosti, razumevanje u pola reči, podmig pre pada zavese (a može biti da dijalog vode stari Mapetovci, rezoneri sa balkona). Enivej, veselja ne nedostaje. Otuda za *Semolj* rekoše: to isto ko Matija, samo duhovitije, manje razumljivo i manje estradno. ■

ARMATURA

Piše: Miloš Živanović

PARALELNI SVETovi

Gardijska brigada iz veoma ličnog ugla

Januar 2004, straža *Dobanovci*, noć, -15 stepeni Celzijusa s jakim severnim vetrom, šuma crna kao Darkvud, Zagore šta ja ovde radim, osim što puštam da mi, kako je kasnija kapilaroskopija utvrdila, od zime pucaju krvni sudovi na levoj šaci. Nadao sam se da ću konačno otići na koncert Rolingstonsa, a završio sam u Gardijskoj brigadi. Gde sam pogrešio?

Ne samo da sam bio dovoljno neoprezan da dopustim da me pod stare dane dovuku ovde, nego ni posle skoro dva meseca nisam shvatio gde sam u stvari upao. Zasad je podnošljivo, ponavljao sam, proslavljena vojna sila je, mislio sam naivno, do sada premerila dubinu pada i nivo suvišnosti. Meni se ne može desiti ništa iz repertoara maltretmana kroz koji su ljudi prolazili deceniju ranije. Fatalna pogreška!

Na psihološkoj pripremi za stražu vremešna gospođa psiholog ukorila me zbog života u *divljem braku*, zbog neprivrženosti crkvi i izrazila zabrinutost i sumnju da možda pripadam nekoj problematičnoj verziji zajednici. Mada ozbiljno hendikepiran, dopušteno mi je da vršim stražarsku službu, ali tek pošto smo utvrdili da ne patim od *glavobolja* i *vrtoglavica*. Po *pravilu službe*, na straži se može ostati najviše dve nedelje (valjda su sračunali da ćeš posle dve nedelje nespavanja početi psihički da se menjaš, sa uvek napunjenom automatskom puškom M70 AB2). *Pravilo službe* jeste Božja zapovest urezana u klisurine, ali nesrećni pripadnici 2. gardijskog bataljona na straži ostaju po mesec ili dva bez prekida, odnosno dok im ne promrznu bubrezi i testisi i zeleni Puh majorov ih ne transportuje direktno na VMA. Kako se vojni rok skraćuje, ponosni i gladni gardisti na straži ostaju sve duže. Ako ostanu dovoljno dugo, priča se po kuloarima, bivaju odlikovani *Ordenom s brkovima pukovnika Čosića*. Ah da, ako ste na straži već pet nedelja i dođe *Kontrola* iz Generalštaba, obavezno recite da ste juče stigli, jer bi u suprotnom pretpostavljeni morali da istrpe teške kritike i da onda svoj gnev istresu na crva-regruta.

Inače, 90 odsto oficirskog i podoficirskog kadra čine, kako bi rekao g. Pušić, *Čokmudi* koji su potegli sve rodbinske veze da se nađu u Gardijskoj brigadi i primaju gardijski dodatak. Nastanili su se u prestonici, svako prema svojim mogućnostima i rodbinama, ali mahom u čumezoidnim stančićima koji im pojačavaju frustraciju izazvanu smešnim zaradama i akutnom besmislenošću dotičnog radnog mesta. Ne treba zaboraviti ni grupaciju vukovarskih veterana. Oni su sada mudraci i vračevi. Kao i regruti, komandni kadar se vremenom oseti nasamarenim i na sve dopuštene i nedopuštene načine pokušava da se spasi straže (poslovična ukrućenost i poltronstvo u kontaktu s višim činom se podrazumevaju). Mislio sam da ću videti novu generaciju oficira koji će provesti sve te promene, koji će ići

u mirovne misije i tako to. Ali, niko ne zna da kaže *dobar dan* ni na makedonskom, a svetski jezici su mistična preteča nepoznanica.

Ovako moćna država ima toliko vojnih objekata specijalne namene da zabrinuti oficiri jedva postižu da sastave *raspise* za obezbeđenje svih tih supertajnih lokacija, a kad završe sa sricanjem crnih lista i hodnici legendarne kasarne se isprazne, ostatak radnog vremena provode u ponovnom strpljivom proučavanju privatnog filma dalmatinske estradne zvezde (malobrojni svetli primeri koriste tu situaciju sumanute dosade i u maniru vrhunske dekadencije, s dozom opake autoironije, zabavljaju se uz kompjuterske strateške igre). Hruščovljev duh i zadah amonijaka levitiraju po hladnim koridorima zgrade, a u objektima specijalne namene još jedan paralelan svet, od Bukulje i Avale, preko Dvora i Užičke, do Dobanovaca i Karađorđeva. Taj svet tajnih objekata uporno nastavlja da postoji, sebe i sve nas ubeđuje da su to tajne neophodne za opstanak države, da su to tajne koje na svaki način moramo čuvati. One su na volšeban način uspele da ostanu tajne i posle svih snimanja iz aviona i satelita i Gardijska brigada će se postarati da zauvek ostanu tajne. To nije nimalo lako, neprijatelj je još uvek i svuda oko nas i među nama. Recimo, lokalni seljaci ulaze u tajnu šumu i krađu drva, ribu i divljač. Recimo, zaposleni u *objektu* iznose oružje uvijeno u čaršafe i pakuju ga u gepek privatnog automobila. Recimo, svi se nešto raspituju o *civilnom služenju*, a to nije za *prave ljude*, nego za one, ovakve i onakve.

U celoj priči o paralelnim svetovima Dvor Karađorđevića zauzima značajno mesto. Moglo bi se reći da je to *sekundarni* paralelni svet, u okviru paralelnog sveta. Kao da su Gardijska brigada i plavokrvna porodica podelili taj fini komad Dedinja, te su se njihove veze mnogostruko bratski isprepletale. Karađorđevići imaju svoje interno obezbeđenje, ali ih za svaki slučaj čuva i garda – šta ćemo, Srbi smo, može neko da ponovi majski prevrat. Kad god se nađe zgodan povod, oficiri oblače svečane odore i u pratnji podobnih vojnika odlaze na prijeme kod prestolonaslednika. Vojnici su upozoreni da se klone eventualnih fotoreportera koji bi mogli da zabeleže neinstytucionalizovanu bliskost krunisane glave s nesuđenom *Kraljevom gardom*, novim gardijskim snom. Garda nije garda ako ne postoji figura koja će nas, poput Napoleona, poslati u smrt i plakati za nama.

Eto, te gadne 2003. ubili su premijera, Stonsi nisu došli, a ja sam otišao u gardu. Komandir reče da ne bi ubili premijera da smo ga mi čuvali, ali i nije bilo žalosti u njegovom glasu, ni zbog premijera, niti zbog Stonsa. Žalilo se samo što se već ne spuštamo na Kosovo da rešimo stvar. Na terenu na Peskovima, daleko od Dedinja, peva se koračnica: *Na Šiptarsku glavu mušku / greh bi bio dići pušku / nožem ide mnogo bolje / jer se stoka nožem kolje*.

Kako reče pokojni Fleka, a šta ćemo kad stvarnost postane žešći anderground od svega što literatura i film mogu da ponude. Ili, kako je rekao Gombrovič, kojim ćemo formama mišljenja i stvaranja dostići naše sadašnje poznavanje života. Nema forme koja će logično predstaviti Gardijsku brigadu, ili opravdati njeno uporno trajanje. Brzo pošto sam izašao, ispred objekta *Drajzer* neko je ubio dvojicu stražara iz mlade klase. Potvrdilo se da za novac i vojnike još uvek nije bitno odakle dolaze. Kit Ričards je pao s drveta na glavu, ali baš se nadam da će ovog puta Stonsi doći u Beograd. Plašim se šta bi moglo da se dogodi ako ne dođu. S jedne strane to nije za ignorisanje, s druge još manje. ■

ŠTRAFTA

Piše: Ljiljana Jokić Kaspar

KROKODILI NE ODLAZE

Kada je pre tri godine podignuta privatna tužba za klevetu protiv moje malenkosti – kao književnika i kolumniste *Građanskog lista* – a od strane izvesnog dr Savića, bivšeg pripadnika JSO-Crvene beretke, pomislila sam da nema tog suda na svetu koji će procesuirati takvu privatnu tužbu, suditi mi i osuditi me, zbog bukvalno 4-5 prostoproširenih rečenica, istrgnutih iz konteksta kolumne. U tom pasusu doktor nije imenovan i pominje se kao primer negativnih pojava u zdravstvu, konkretno na Institutu u Sremskoj Kamenici, gde je u tom trenutku radila i izvesna „dotorka“ bez diplome medicinskog fakulteta, lečeći pacijente od srčanih bolesti. O „doktoru snajperisti“ su pre izlaska moje kolumne izveštavali svi mediji u Srbiji pa mi je bilo logično da prokomentarišem takvu pojavu.

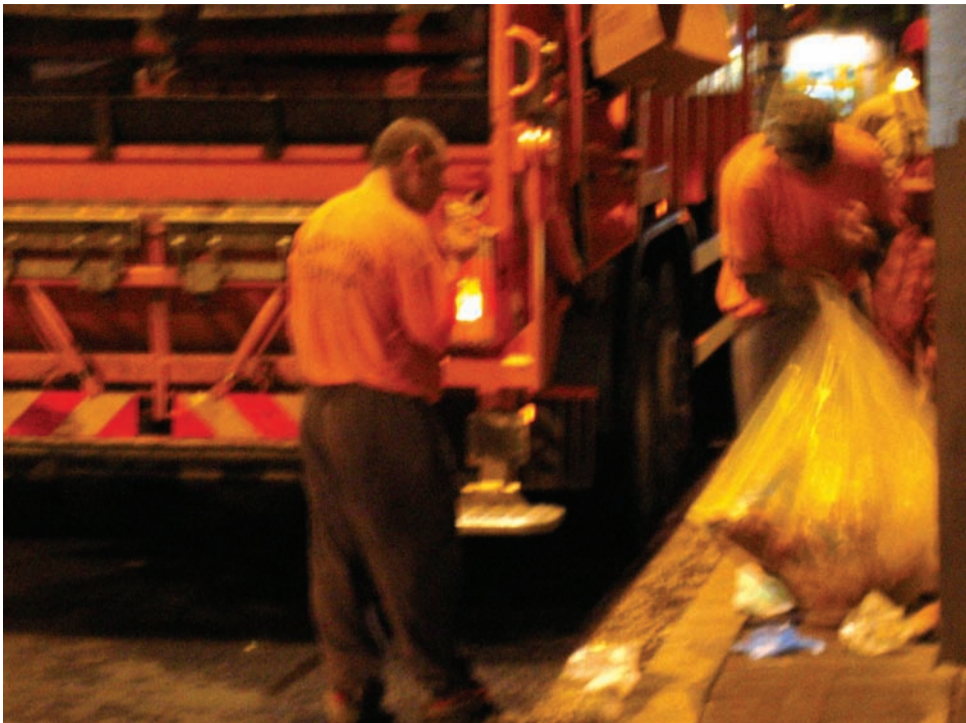
Da sam pominjući u tekstu „doktora snajpera“ znala da je bio pripadnik JSO, koga je lično u te jedinice pozvao komandant (u javnosti poznat kao gospodin Legija), ne bih ni pominjala slučaj. Kod nas je uglavnom opasno reći negativnu istinu o „gospodi“ koja zauzimaju bilo kakve društvene, ili političke pozicije. Još na prvom krivičnom pretresu, vidno uzbuđen, dotični doktor se predstavio kao pripadnik DB, pa sam odmah shvatila da je došlo do „zabune“ pošto u moje četiri prostoproširene rečenice nije moglo da stane ništa osim „hirurg koji svakodnevno operiše“... Na suđenje su od strane tužioca pozvani i „svedoci“ koji pouzdano prepoznaju nekog kome nisam ni spomenula ime, ali su ga oni prepoznali jer su o tom „slučaju“ čitali u drugim novinama! Lično me baš briga šta se njima prividalo, ali ova „udruga“ je znala bolje od mene da je važna društvena pozicija tužioca i njegove veze s raznim službama. Krajnji cilj takvog procesa je zastrašivanje novinara i sprečavanje svake društvene kritike, a moj slučaj je samo trunčica blata u baruštini srpske Luzijane. Uostalom sudija, kojoj je bila potrebna enciklopedija novinarstva da sazna šta je kolumna, javno je rekla da me kažnjava za primer drugima.

Svakako je izgubila iz vida da kao sudija treba da se drži činjenica, a njeno „slobodno, sudijsko uverenje“ joj je očito dalo pravo na simpatiju i antipatiju, sa stavom da sam „kao slobodan umetnik kriva“ i pre nego je suđenje završeno. To „slobodno uverenje“ sudije svelo se na bukvalne pretnje i ponižavanje svih koji se bave istim ili sličnim poslom. Nikada nisam verovala da pisci uživaju neki naročiti ugled, ali da se na književnike gleda kao na nepotreban šljam i društveni talog bilo mi je neshvatljivo otkriće. Zar smo još uvek nepodobni i sumnjivi kao (ne)poštena inteligencija? Jesu li još uvek podobni samo pisci koji idu niz dlaku svakoj vlasti i čije knjige pre kritičara hvale i lično preporučuju najviše političke ličnosti? Verujem da će ova i slične presude uči u anale sudstva i pokazati da je staljinizam i totalitarizam na ovim prostorima poživio duže od 60 godina.

Rišelje je pre dva veka rekao „dajte mi samo jednu jedinu reč nekog pisca i ja ću ga poslati na vešala“! Bio je u pravu, iako je kod nas zastupljena blaža varijanta i svodi se na običnu robiju. Pod pritiskom Evropske zajednice ukinuta je zatvorska kazna „za mišljenje“ i zamenjena novčanom. S jednim i tipično domaćim „lukavstvom“ – ta novčana kazna za one koji nemaju novca automatski se zamenjuje zatvorskom!

S našom svakodnevicom živi i naša mračna prošlost. Za sada ona odgovara mnogima koji čine vlast, jer je naše vreme vreme tranzicije, a koliko vidim mnogi su to shvatili kao trenutak u kojem se bez posledica može lagati, ubijati, bogatiti se na tuđ račun i maltretirati. Pitanje ljudskih sloboda je mrtvo slovo na papiru, a apsurd i glupost normalna stanja. Znam i verujem da će kad-tad doći do promena, ali tek onog trenutka kad konačno „padne“ i naš „Štazi“. Dok ne saznamo i otkrijemo ko su među nama oni koji su hranili zver i služili je do poslednje kapi krvi, do tada će biti straha, manipulacija i nekažnjenih zlodela. Kad svako ko je pročitao sopstveni DB-ovski dosije bude imao priliku da prozove hulje i denuncijante koji su mu uništili život, osvanuće sloboda i demokratija. Dok država i zakon budu štitali naše krvnike, stideću se društva u kojem živim! Bila bi to obična smrdljiva bara da u njoj nema toliko krokodila! ■

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Tomislav Marković

PLAVI ZEC U ŠUMI NACIONALNIH SIMBOLA

(Poezija za decu Vojislava Koštunice)

Tri sam zemlje prelazio,
i tri gore pregazio,
i tri Službe uposlilo –
ne bih li ga ulovio.
Milog bratka,
Mladić Ratka,
jedinog na svetu.

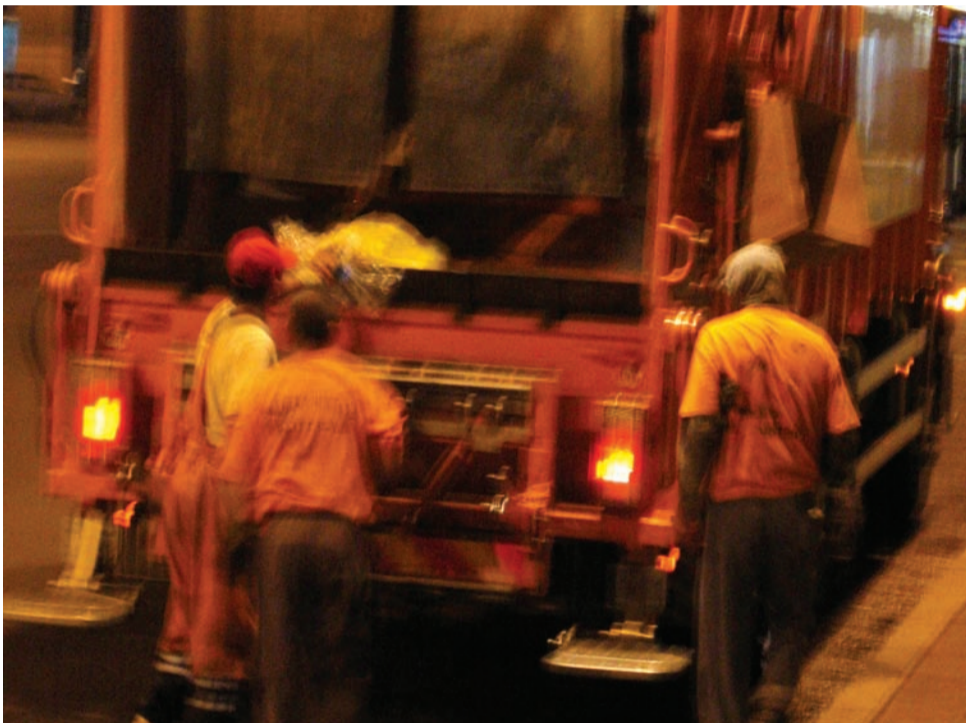
Justiciju
da im pljuje,
mozak kljuje
i strpljenje istrebljuje.
Mili bratko,
Mladić Ratko,
jedinog na svetu.

Ovaj mladić
zna da strelja,
ovaj mladić
zna da kolje,
ovaj mladić
srpstvo čuva,
ovaj mladić
čelik-volje.
Ovaj mladić
palit' ume,
ovaj mladić
rušit' ume,
ovaj mladić
tući, biti
i balije istrebiti
– u sve se razume!
Mili bratko,
Mladić Ratko,
jedinog na svetu.

Jedva sam ga namolio
dobrovoljno da se preda.
Al' kad bismo sred predaje
poče Ratko da se kajje:
– Pusti me, Vojo,
dobri Vojo,
da pojebem ljubju,
da izljubim Rašu,
da vidim jatake,
da zategnem lice,
da popravim zurku.
Nek' vidi Jevropa
srpskoga junaka,
milog bratka,
Mladić Ratka,
jedinog na svetu.

Ja ga htedoh Hagu dati
da nas brani,
da ih laže,
oči maže,
da ih masti,
da im slaže
iz zauma
lažikaže,

Pustih Ratka srca laka,
al' se Mladić ne pojeba,
al' se Ratko ne izljubi,
nit' vide jatake,
nit' zategnu lice,
nit' popravi zurku.
Već pobeže, oj nesrečo,
u Beograd, oj nevoljo!
Mili bratko,
Mladić Ratko,
jedinog na svetu.

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **BETONA**

MATIJA BEČKOVIĆ

MATIJA, Bečković (Senta, 29. XI 1939), najpre pesnik, potom novinar i satiričar, pa saradnik dečjeg programa TV Beograd, onda akademik, član Odbora za slobodu misli i izražavanja, predsednik UKS-a u najslavnijim danima (1988-1992), naposletku dvorski pesnik, nacionalni bard i narodni mudrac. Na književnu scenu stupio je ljubavnom poezijom, angažovanim pesmama i satiričnim zapisima koje je objavljivao u *Ježu*, *Zumu* i *Čiku* uglavnom pod pseudonimom dr Janez Pačuka. Kada je srpski bog Mars pozvao na povratak veri otaca, Matija Bečković Pačuka je bio spreman. Već go-

dinama nije govorio u svoje ime, nego „iz glave cijela naroda... Lansiranjem slogana „Kosovo je najskuplja srpska reč“, i „Srbi u Hrvatskoj su ostatak zaklanog naroda“, postaje vodeći copywriter srpskog nacionalizma. Radno obeležava 600. godišnjicu Kosovske bitke u ulozi putujućeg propovednika. Obilazi srpsku dijasporu po Australiji i Evropi, prorokujući o najskupljijoj reči – „bez krvi se nije mogla kupiti, bez krvi se ne može ni prodati... Ubrzo prelazi s reči na dela. Godine 1990. učestvuje u predstavljanju novoosnovane SDS-BiH zajedno s Radovanom Karadžićem. S grupom odabranih akademika 1991. pokušava da osnuje Srpski nacionalni savet koji je trebalo da radi na ujedinjenju svih srpskih država. Pošto je projekat propao, ista grupa osniva Srpski sabor koji se uspešno bavio izradom etničkih karata. Dr Janez Pačuka postaje član Krunskog saveta 1992. godine, kada je konačno shvatio da Slobodan Milošević nije izdanak kraljevske loze. Više puta je pokušao da opere biografiju, ali bez većeg uspeha. Objavljivanjem poeme *Ćeraćemo se još* zasigurno je potvrđen status „pesnika ontološke omraze“, u novijoj srpskoj književnoj produkciji. Dobitnik je svih nagrada, osim *Zlatnog skakavca*.

BLOK BR. V
www.kosmoplovc.net

